

<http://doi.org/10.31861/pytlit2020.101.191>

УДК 821.111-312.1

МЕТАФОРА ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ ДІЙСНОСТІ У ПОЛІКОДОВОМУ ТЕКСТІ

Альона Анатоліївна Матійчак

orcid.org/0000-0002-8190-0427

amatiychak@gmail.com

Кандидат філологічних наук, доцент

Кафедра іноземних мов для гуманітарних факультетів

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вул. Коцюбинського, 2, 58012, м. Чернівці, Україна

Анотація. Висвітлено проблему метафоричного мислення як способу концептуалізації художньої дійсності в іммерсивному романі Стівена Холла “The Raw Shark Texts”. Актуальність дослідження зумовлена потребою розширення аналізу комунікативних особливостей художнього тексту з іконічним компонентом. Головна мета статті – проаналізувати особливості полікодовості як форми художньої комунікації та з’ясувати роль і функції метафори як засобу концептуалізації дійсності у полікодовому тексті роману.

С. Холл уповні використовує можливості графіки у тексті свого твору, розширюючи рамки роману до гетерогенної форми, що поєднує вербальні та іконічні засоби на змістовно-композиційному рівні. Поєднання в текстуальному полі твору комплексу засобів різних семіотичних систем, включення в його вербальну структуру інших компонентів, парадоксально не ускладнює його сприйняття, а, навпаки, спрощує розуміння тексту, збагачує можливості його інтерпретацій, дає реципієнтові більшу свободу для декодування.

Текстоформувальна функція композиційної метафори Холла полягає у здатності бути розгорнутою впродовж всього твору, окресленою у назвах глав, поясненою базовими концептами (концептуальні метафори) і підтриманою в ході сюжету (візуальні метафори та образні загальномовні й індивідуально-авторські метафори). Відтворюючи особливості сенсорних механізмів і їх взаємодію з психікою, автору вдалося вловити спільне між

конкретними речами і абстрактними поняттями, зіставляти непорівнюване. Такий підхід дозволяє розглядати концептуальну метафору як структурну складову художнього твору, акцентувати увагу на специфіці метафоричного конструювання нових реальностей. Всеосяжність композиційної метафори роману "The Raw Shark Texts" з її складовими (концептуальні, візуальні, образні метафори), її всепроникність і здатність до розгортання образів у межах всього художнього повідомлення надає йому оригінальності, цілісності в усій повноті вербально-візуальних засобів.

Ключові слова: Стівен Холл, полікодовий текст, композиційна метафора, невербальні засоби, іконічні образи, концептуалізація.

Полікодові тексти, які поєднують в собі вербальні та невербальні засоби, здобувають дедалі більшу популярність у читацької аудиторії. Поєднання в текстуальному полі художнього твору комплексу засобів різних семіотичних систем, включення в його вербальну структуру інших компонентів, парадоксально не ускладнює його розуміння, а, навпаки, сприяє швидшому сприйняттю тексту, в деяких випадках навіть спрощує рецепцію, збагачує можливості його інтерпретацій.

Іконічні фрагменти художніх текстів довгий час розглядалися переважно як засоби оформлення, як естетична складова твору (Г. Кресс (Kress and Van Leeuwen 2006), Д. Керрієр (Carrier 2000), К. Л. О'Халлоран (O'Halloran 2004), Є. Анісімова (Анисимова 2003), Н. Сребрянська (Сребрянская 2013), В. Чернявська (Чернявская 2014)). Проте когнітивна роль невербальних засобів у конструюванні цілісності художнього твору та реалізації авторського задуму потребує переосмислення.

Актуальність дослідження зумовлена потребою розширення аналізу комунікативних особливостей полікодового художнього тексту з іконічним компонентом. Отже, головна мета статті – проаналізувати особливості полікодовості як форми художньої комунікації та з'ясувати роль і функції метафори як засобу концептуалізації дійсності у полікодовому творі.

Використання невербальних засобів у художній літературі дає реципієнтові більшу свободу для декодування, що в свою чергу підвищує науковий інтерес до феномену гетерогенного, креолізованого

тексту (Сорокин и Тарасов 1990). Як зазначає Н. Валгіна: „Взаємодіючи один з одним, вербальний та іконічний тексти забезпечують цілісність і зв'язність твору, його комунікативний ефект” (Валгіна 2003: с. 193). Перш за все такі вербальні та іконічні компоненти зв'язані на змістовно-композиційному рівні.

У цьому ракурсі особливої уваги заслуговує композиційна метафора (І. Арнольд), яка реалізується на рівні тексту всього художнього твору (Арнольд 1990: с. 85). На відміну від класичних зразків композиційної метафори („Улісс” Джеймса Джойса, „Кентавр” Джона Апдайка), де зображується сучасна дійсність, а образність створюється шляхом зіставлення з міфологічними сюжетами, в імерсивному романі міфологічна сюжетика частково субститується та доповнюється розширеною (альтернативною) реальністю. Для цього автор створює імерсивне середовище – модель симуляції художньої реальності, що сприймається персонажами як звична дійсність. Особливий стилістичний ефект досягається завдяки текстоформувальній функції композиційної метафори, зокрема застосуванню розгорнутої метафори у сильних позиціях тексту – заголовку, зачині, підзаголовках та закінченні (Романюха 2007: с. 153). Така метафора надає тексту зв'язності, робить структуру тексту цілісною та зрозумілою для читача.

Яскравим прикладом реалізації композиційної метафори у полікодовому художньому тексті є імерсивний роман Стівена Холла “The Raw Shark Texts” (2007). На жаль, російський переклад твору („Дневники голодной акулы”), як, у принципі, і будь-який інший, не спроможний передати прозорих натяків автора на психодіагностичні тести (плями) Германа Роршаха, що використовуються для дослідження психічного стану особистості.

Протагоніст роману Ерік Сандерсон, перебуваючи в стані дисоціативної амнезії після психологічної травми – трагічної смерті його коханої Клію, спілкуючись із психіатром та зі своїм попереднім „я” через одержані листи-підказки та дивні бандеролі, намагається відтворити хроніку особистої реальності і збагнути, що ж відбулося в минулому. Як відомо, при дисоціативній амнезії порушуються психічні функції людини: свідомість, пам'ять, відчуття особистісної ідентичності. Однак найгірше, що в пошуках власної ідентичності герою доводиться боротися з концептуальною акулою Людовіціаном,

яка плаває у потоці думок, слів та ідей в його свідомості-підсвідомості і живиться його пам'яттю, снами, спогадами та усвідомленням власного „я”, поступово зводячи нанівець кожну з іпостасей його існування.

В обізнаного читача заголовок “The Raw Shark Texts” викликає безпосередню асоціацію з тестами Германа Роршаха (Rorschach Tests), які використовуються для вивчення психологічного конструкту особистості: когнітивної здатності, кмітливості, емоційного стану, психічної лабільності тощо, відповідно зв'язок назви та змісту твору досить очевидний.

Як свідчить саме визначення, багатонаправлений роман Холла справді створює ефект присутності, стимулюючи уяву читача одночасно за допомогою декількох каналів сприйняття. Автор уповні використовує можливості графіки у тексті свого твору, експериментуючи з малюнками, фотографіями, сканованими газетними вирізками, листівками, кадрами з фільму та іншими візуальними зображеннями, розширюючи рамки роману до гетерогенної форми, що поєднує зображення та рух. Як помітила Ю. Панко, роман Холла містить понад сорок сторінок візуального матеріалу (Panko 2011), включаючи анімаційний розділ у вигляді книги-фільму (flip-book), в якому концептуальна акула, створена зі слів, наближається до читача й атакує. Зміна зображень хижака, що нападає, від віддаленого до наближеного із роззявленою пащею, завершується його широко розкритим оком в останньому кадрі. Такий інтерактивний поліграфічний епізод твору виконує своєрідну психологічну роль, імітуючи плями Роршаха, та водночас засвідчує експліцитний інтертекстуальний зв'язок роману з відомим фільмом жахів Стівена Спілберга „Щелепи” (“Jaws”). Проте сама ідея цілком відмінна, адже йдеться не про реальних акул-людоджерів, що харчуються людською плоттю, а про віртуального мнемонічного хижака, який поглинає розум та пам'ять, залишаючи лише приречену на смерть порожню фізичну оболонку.

Сенс візуальної метафори у полікодовому тексті імерсивного роману Холла полягає у спрощенні ключових ідей. Така метафора вибудовується завдяки співвідношенню декількох візуальних образів (щелепи акули, око), які виступають як іконічні знаки. За допомогою їх поєднання в русі виникає нове значення, що

потрактуюється як символ явища, яке може не мати прямого відношення до кожного із зображуваних образів. Візуальні метафори – це не лише візуалізація думок і почуттів, адже читач, як реципієнт, сам вибудовує в уяві візуальну метафору, поєднуючи значення побачених образів. Завдяки одночасній реалізації першої та другої площин вмісту метафори виникає третя площина, тобто нова дійсність. У контексті крупного плану зображення концептуального хижака з роззявленою пащею та широко розкритим оком, саме око осмислюється як здатність пізнати, що ховається за реальністю, вийти за її межі та отримати владу над собою та часом; око досягається як проникливість і абсолютний інтелект. Але у полікодовому контексті твору цілісний образ концептуальної акули сприймається як нагадування, що ви можете перетворити будь-яку слабкість у одну зі своїх сильних сторін. Ви можете впоратися навіть із найважчими проблемами та загрозами. Проте, виходячи за межі реальності, ви ризикуєте ніколи не повернутися, і це справді жахає.

Сучасне сприйняття метафори як особливого типу світовідчуття та світорозуміння легітимізує зміну парадигм дослідження, зумовлених ментальною когерентністю метафор, що дозволяє застосовувати розлогі асоціативні варіації базового компонента. З позиції світової когнітології саме концептуальна метафора відображає ментальний аспект процесу пізнання та створення картини світу. Когнітивний підхід до аналізу метафори займає провідне становище в сучасній метафорології, про що свідчать численні дослідження в галузі когнітивної або концептуальної метафори (Е. Р. МакКормак (MacCormac 1985), Дж. Лакофф та М. Джонсон (Lakoff and Johnson 1980), Дж. Стін (Gibbs and Steen 1999; Steen 2002), Р. Гіббс (Gibbs 2008; Gibbs and Steen 1999), М. Медсен (Madsen 2016)), проте багато аспектів когнітивної теорії наразі залишаються дискусійними.

Дж. Лакофф та М. Джонсон у своїй праці „Метафори, якими ми живемо” розкрили значущість метафори в процесі концептуалізації дійсності. Згідно з теорією концептуальної метафори, такі метафори не лише відображають досвід певної культурної спільноти, вони його формують (Lakoff and Johnson 1980). Нові метафори володіють здатністю творити нову реальність.

Коли нова метафора стає частиною понятійної системи, що є основою дійсності, вона змінює цю систему, а також породжені нею уявлення.

Оскільки типи метафоризації головню ґрунтуються на асоціативних зв'язках, концептуальна метафора зіставляє різні сутності, формує новий ґносеологічний ряд, синтезуючи у ньому ознаки гетерогенних сутностей. Саме такий спосіб метафоризації дійсності простежується в романі Стівена Холла "The Raw Shark Texts".

Дискретність наративу відтворює пошкоджену свідомість протагоніста й використовується автором як прийом художньої імітації психічної нестабільності героя, яка посилюється з кожним наступним нападом концептуального хижака. Тут виникає пряма асоціація з хворобою Альцгеймера, яка викликає не менший страх, ніж реальна зустріч з живою акулою. Що до авторських натяків на хворобу Альцгеймера, у характеристиці Людовіціана, знаходимо декілька текстуальних підтверджень. Приміром у романі розповідається про те, що Людовіціан обирає собі як жертву людину, яку переслідує і поїдає роками, доки не знищить повністю її пам'ять та особистість:

The Ludovician might select an individual human being as its prey animal and pursue and feed on that individual over the course of years, until that victim's memory and identity have been completely consumed (Hall 2007: p 6).

Серед інших важливих передумов автор згадує нестабільну психіку та вікові чинники: "Any frail mind kicking and struggling in the world, if they're [the sharks] passing they'll take a chunk out of it. Especially out of old people" (Hall 2007: p. 135).

Своєрідна художня манера С. Холла, незвичність його метафоричних асоціативних образів породжують оригінальний психоделічний гідротекст, в якому панує стихія води: негода, що супроводжує героя в реальному житті (злива, туман, паводок), перетікає у плин свідомості протагоніста і впадає у концептуальний водний простір („океан ідей”, „море сну”, „хвилі емоцій”, „бризки спогадів”, небезпечні „концептуальні потоки і концептуальні риби”,

„пересохлий потік” – „обірваний ланцюг пам’яті”, концептуальна акула Людовіціан – „мнемонічний хижак”, „плавба проти течії часу” – спроби протагоніста згадати минуле тощо). Окрім того, інформаційний простір також маркується як водна стихія: „Струмки, потоки і ріки людських знань, досвіду і спілкування, що протікають крізь нашу історію, наразі є гігантським, багатим та повноводним середовищем” (“The streams, currents and rivers of human knowledge, experience and communication which have grown throughout our short history are now a vast, rich and bountiful environment”) (Hall 2007: p. 65). В свою чергу, таке „середовище” шириться й на лабіринти колективної свідомості крізь потоки людської взаємодії через тексти, картини, спілкування, телебачення, спогади:

all the streams of human interaction, of communication. All those linking streams flowing in and between people, through text, pictures, spoken words and TV commentaries, streams through shared memories, casual relations, witnessed events, touching pasts and futures, cause and effect (Hall 2007: p. 54–55).

Зрештою, коло текстуального гідропростору змикається, накриваючи читача щедрими „хвилями асоціацій” та алузій.

За нашаруванням метафор можна простежити сам процес концептуалізації дійсності у романі С. Холла, зокрема, як озеро в уяві однієї людини переміщується до уяви іншої:

Imagine you’re in a rowing boat on a lake <...> A low clinging breeze comes and goes, racing ripples across the water and gently rocking you and your boat as you float in yin-yang slices of morning <...> you close your eyes and feel the tiny physics of gravity and resistance as the liquid finds routes across your skin, builds itself into droplets of the required weight, then falls, each drop ending with an audible tap.

Now, right on that tap–stop. Stop imagining. Here’s the real game. Here’s what’s obvious and wonderful and terrible all at the same time: the lake in my head, the lake I was imagining, has just become the lake in your head (Hall 2007: p. 56).

Так імерсивний, занурювальний текст роману створює тривимірне зображення, яке, здається, оточує читача, викликаючи

відчуття „перебування там”, немов пропонуючи читачеві можливість особисто долучитися до того, що відбувається у творі.

Аналогічна техніка зображення застосовується і в описі човна для полювання на концептуальну акулу з промовистою назвою „Орфей” (“a shark-hunting boat *the Orpheus*”) (Hall 2007: p. 279–281), і у випадку, коли протагоністу доводиться випити склянку концептуальної води, наповнену папірцями, на кожному з яких написано „вода”:

“Right,” I said to myself and to the glass, trying to kick-start my brain. I geared up for another shot at the concept of water. Something changed. The physical me vanished” (Hall 2007: p. 284–288).

Як бачимо, дієслово ‘to immerse’ (занурювати; поглинати, займати (думки, увагу)) стосовно роману Холла вказує як на занурення протагоніста у концептуальну водну стихію, так і на текст, що буквально поглинає читача, залучаючи до процесу концептуалізації дійсності.

Окрім того, літературний критик Кетрін Хейліс звертає увагу і на накладання змістових шарів твору:

Коли протагоніст докладляє зусиль, щоб дізнатися про своє минуле, текст роману досліджує, що могло б значити перемістити (пост)людську суб’єктивність до бази даних, і водночас представляє перформативну силу художнього твору, виражену за допомогою написаного тексту (Hayles 2012: p. 200).

Характеризуючи цей роман як „інноваційний цифровий продукт” (“innovative digital production”), дослідниця акцентує одну з головних проблем у творі – небезпеку створення суцільної мережі інформаційних баз даних (“danger of database structures”), що несе загрозу не лише самим наративним формам, але й набуває більш глобальних масштабів (Hayles 2012: p. 199), що цілком відповідає проблематиці доби інформаційних технологій.

Окрім вже згаданого мнемонічного хижака, не менш небезпечним утіленням зла та антагоністом в романі С. Холла постає Майкрофт Уорд (одразу напрашується асоціація з Microsoft Word) – учений, якому вдалося відтворити ментальну копію своєї

особистості й перетворити на величезну онлайн-базу даних з дюжинами постійно включених серверів, з протидією ушкодженням системи і вірусним атакам ззовні. Сам інтелект став велетенською над-сутністю, що через інтернет паразитувала на свідомості незліченої кількості людей (у тому числі й коханої героя). Тому технологія в романі є ще одночасно метафорою тотальної влади, що перетворює світ, і раковою пухлиною, що вбиває.

Про Майкрофта Уорда протагоніст дізнається від своєї рятівниці та супутниці в освоєнні над-простору (un-space) Скаут, незвичайної дівчини, що стала черговою жертвою Уорда, однак волею випадку залишилася автономною особистістю. Проте частка бази даних, залишена в її мозку, виявляється для неї смертельною небезпекою. Адже система, запрограмована на самозбереження, повинна знищити небезпечних для себе носіїв інформації, одним з яких, власне, і стала Скаут. Тому, допомагаючи Еріку, дівчина допомагає собі. У неї з'являється рятівна ідея: разом відшукати Трея Фідоруса ("crypto-conceptual oceanologist") – фахівця з криптоаналізу та ентузіаста друкованого слова, з його допомогою спробувати спрямувати одне зло (Людовіціана) проти іншого (Уорда) і, знищивши одразу обидва, вижити самим та допомогти іншим. Цікаво, що цей відомий в літературі та кіномистецтві сюжетний хід набуває нового значення в оригінальній інтерпретації С. Холла.

У цьому контексті доречно провести іншу параллель. Зокрема, Джессіка Прессман говорить про страх пост-людського стану як про ситуацію, в якій інформація залишає тіло, щоб стати віртуальним, невидимим, вірусним засобом його знищення ("fear of a posthuman situation in which information loses its body to become virtual, invisible, and viral as a means of combating it" (Pressman 2009)). Дослідниця акцентує таку фобію протагоніста, як страх втрати інформації, розміщеної на електронних носіях. Ерік Сандерсон Перший в своїх листах застерігає своє наступне „я” про небезпечність та ненадійність електронних джерел, а засобом захисту від концептуальної акулки вважає текстовий матеріал в його паперовому, книжному варіанті. Недаремно як прихисток Доктор Фідорус, Ерік Другий та Скаут використовують над-просторовий лабіринт з паперових архівних матеріалів, старих енциклопедій, словників та художньої літератури різними мовами.

Слову, написаному на паперових сторінках, що оживає в людській свідомості, відведена в романі особлива роль. Такі тексти Ерік Сандерсон називає живими і водночас небезпечними. З одного боку вони спроможні допомогти йому повернути пам'ять, але при невмілому користуванні здатні спровокувати напад концептуального хижака. Роль таких текстів – відкрити портал до іншої реальності, що дозволить протагоністу повернути втрати минулого: кохану та колишнє безтурботне життя. Для цього автор і створює імерсивне середовище, розширюючи реальність.

Перевагою та унікальною цінністю такої віртуальної реальності є можливість майже повного синестетичного досвіду присутності в уявному світі. Так, поволі, читач починає розуміти, що портал вже відкрито, що Скаут – це сама Клію Амес, яка у властивій лише їй манері продовжує кепкувати над Еріком, але водночас підтримувати його та спрямовувати до поставленої мети. Ерік, вагаючись, впізнає її за іронічним татуюванням – смайликом на великому пальці ноги. Про це тату колись мріяла Клію. Під час канікул на острові Ніксос у Греції дівчина розповідала Еріку про своє перебування в клініці для онкохворих. Вона не була впевнена, що хвороба минула і, в разі своєї смерті, гадала, що в морзі цей смайлик виглядав би кумедно поряд із биркою мерця. Власне, розгадка таємниці її смерті потребує рецептивного втручання читача, оскільки право вирішити, чи була смерть Клію нещасним випадком (дівчина загинула, займаючись підводним плаванням), чи це було її свідоме рішення, або ж природна смерть, автор залишає саме за читачем.

В ономасіологічному аспекті назва концептуальної акули – Людовіціан (Ludovician) виходить за межі звичайного узагальненого образу й утілює більш суттєві ознаки в усій повноті смислових взаємозв'язків. Адже об'єкт номінації (концептуальний хижак) є водночас уособленням абстрактної ідеї (концепції), пов'язаної з процесом мислення, стимуляцією уяви та емоцій (психологічний стан), а також своєрідним тестовим ключем (криптонімом), що потребує декодування. Реципієнт твору (читач) разом із протагоністом залучається до активної гри за правилами автора, в якій гра слугує своєрідною підказкою до розуміння значення самого слова. Недаремно перша частина криптоніма Ludovician походить від латинського *граю* (Ludo), а друга – утворена від назви одного

з періодів Палеозойської ери Землі – Ордовікського періоду (Ordovician), в якому, як стверджує наука, відбулося зародження прадавніх форм життя у світовому океані. В цьому ракурсі досить прозорими підказками є також назви окремих глав роману, як приміром, „Криптозоологія концептуальних акул...”, „Палеонтологічні пошуки та знахідки”, „Історія опускається на дно” тощо.

Загалом назви глав містять також інші підказки. Зокрема, кульмінаційна глава „*Орфей*” та код *ЙЦУКЕН*, безпосередньо пов'язані з рецепцією інтенцій протагоніста. Адже саме за допомогою концептуального човна „Орфей”, коду, вигаданого із застосуванням клавіатури комп'ютера та надпитої Еріком Другим склянки з папірцями, на кожному з яких був напис „вода”, і відбувся перехід в іншу концептуальну реальність, в якій зрештою вдалося зіштовхнути та знешкодити прадавню та найсучаснішу форми зла. Й Еріку, щоб повернути свою кохану Скаут-Клію, як і герою грецької міфології Орфею, довелося потрапити до іншого світу. Коли портативний комп'ютер Скаут, підключений до бази даних Уорда, потрапив в пащу Людовіціана і спричинив потужний вибух, із загибеллю Фідоруса та зникненням Скаут, Ерік отримав шанс знову повернутися до реального життя, проте на цей раз, коли він остаточно обирає концептуальний світ, його кохана повертається. На відміну від Клію з реального світу, Скаут жива, її лише відкинуло вибуховою хвилею. На уламках човна вони щасливі пливуть до знайомого грецького острова.

Як бачимо, завдяки текстотвірній функції композиційної метафори грецький тематичний та міфологічний інтертекст відіграє потужну рецептивну роль в гіпертекстовій нарративній структурі роману “The Raw Shark Texts”. „Ефект текстотворення – це наслідок таких особливостей метафоричної інформації, як панорамність образу, велика частка несвідомого в його структурі, плюралізм образних відображень” (Харченко 1992: с. 24).

Зрештою відкритий фінал твору зумовлений іконічною специфікою нарративних структур. Так, остання глава містить лише візуальні матеріали. Це вирізка з газети з інформацією про те, що тіло зниклого Еріка Сандерса було знайдено неподалік його будинку, та листівка (кадр із фільму „Касабланка” із зображенням возз'єднання закоханих та повідомленням від Еріка, що він живий

і щасливий, проте ніколи не повернеться), яку отримала його психіатр доктор Рендл. Що з представленого є причиною, а що наслідком – вирішувати читачеві.

Отже, текстоформувальна функція композиційної метафори Холла полягає у здатності бути розгорнутою впродовж усього твору, окресленою у назвах глав, поясненою базовими концептами (концептуальні метафори) і продовженою в ході сюжету (візуальні метафори та образні загальномовні й індивідуально-авторські метафори). Метафоричні вислови в полікодовому романі Стівена Холла є лише „поверхневим вираженням концептуальних метафор, що лежать в їх основі” (Lakoff and Johnson 1980: p. 5). Відтворюючи особливості сенсорних механізмів і їх взаємодію з психікою, автору вдалося вловити спільне між конкретними речами і абстрактними поняттями, матерією і духом, зіставляти непорівнюване. Такий підхід дозволяє розглядати концептуальну метафору як структурну складову художнього твору, акцентувати увагу на специфіці метафоричного конструювання нових реальностей. Універсальність композиційної метафори, її всепроникність і здатність до розгортання образів у межах всього художнього повідомлення надає йому довершеності, цілісності в усій повноті вербально-візуальних засобів.

- Анисимова, Е. Е. (2003). *Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов)*. Москва : Академия, 128 с.
- Арнольд, И. В. (1990). *Стилистика современного английского языка*. Москва : Просвещение, 301 с.
- Валгина, Н. С. (2003). Понятие креолизованного текста. *Теория текста*. Москва : Логос, с. 192–194.
- Романюха, М. В. (2007). Особливості метафоричної номінації в англomовній фінансовій термінології. *Вісник СумДУ. Серія „Філологія”*, № 1, т. 2, с. 150–154.
- Сорокин, Ю. А. и Тарасов, Е. Ф. (1990). Креолизованные тексты и их коммуникативная функция. *Оптимизация речевого воздействия*. Москва : Высшая школа, с. 180–186.
- Сребрянская, Н. А. (2013). Креолизованные художественные тексты разных типов знаковых систем. *Известия ВГПУ*, № 2 (261), с. 213–216.

- Харченко, В. К. (1992). *Функции метафоры. Лингвистика*. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 86 с.
- Чернявская, В. Е. (2014). *Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность*. Москва : Директ-Медиа, 267 с.
- Carrier, D. (2000). *The aesthetics of comics*. University Park : The Pennsylvania State University Press, 139 p
- Gibbs, R. W., Jr. (2008). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge; New York : Cambridge University Press, 564 p.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511816802>
- Gibbs, R. W., Jr. and Steen, G. J. (eds.). (1999). *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam; Philadelphia : J. Benjamins, 225 p. <https://doi.org/10.1075/cilt.175>
- Hall, S. (2007). *The Raw Shark Texts*. New York : Canongate, 366 p. URL: <http://kat.ph/the-raw-shark-texts-steve-hall-t3478465.html> (accessed: 15 October 2019).
- Hayles, N. K. (2012). Transcendent Data and Transmedia Narrative: Steven Hall's "The Raw Shark Texts". *How We Think: Digital Media and Contemporary Technogenesis*. Chicago : The University of Chicago Press, pp. 199–220.
<https://doi.org/10.7208/chicago/9780226321370.001.0001>
- Kress, G. and Van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. 2nd ed. London : Routledge, 312 p.
<https://doi.org/10.4324/9780203619728>
- Lakoff, J. and Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago : Chicago University Press, 242 p.
- MacCormac, E. R. (1985). *A cognitive theory of metaphor*. Cambridge, Mass. : MIT Press, 254 p.
- Madsen, M. W. (2016). Cognitive Metaphor Theory and the Metaphysics of Immediacy. *Cognitive Science*, no. 40 (4), pp. 881–908.
<https://doi.org/10.1111/cogs.12320>
- O'Halloran, K. L. (2004). *Multimodal Discourse Analysis: Systemic-Functional Perspectives*. London : Continuum, 252 p.
- Panko, J. (2011). Memory Pressed Flat into Text: The Importance of Print in Steven Hall's "The Raw Shark Texts". *Contemporary Literature*, vol. 52, no. 2, pp. 264–297. <https://doi.org/10.1353/cli.2011.0025>
- Pressman, J. (2009). The Aesthetic of Bookishness in Twenty-First-Century Literature. *Michigan Quarterly Review*, vol. XLVIII, iss. 4: Bookishness: The New Fate of Reading in the Digital Age. URL: <http://hdl.handle.net/2027/spo.act2080.0048.402> (accessed: 15 October 2019).
- Sweeney S. *Review of "The Raw Shark Texts", Steven Hall*, 2018, December 3. URL: <https://seamussweeney.net/2018/12/03/review-of-the-raw-shark-texts-steven-hall/> (accessed: 15 October 2019).

Steen, G. J. (2002). Identifying Metaphor in Language: A Cognitive Approach. *Style*, vol. 36, no. 3: Cognitive Approaches to Figurative Language, pp. 386–406.

МЕТАФОРА КАК ИНСТРУМЕНТ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ В ПОЛИКОДОВОМ ТЕКСТЕ

Алена Анатольевна Матийчак

orcid.org/0000-0002-8190-0427

amatiychak@gmail.com

Кандидат филологических наук, доцент

Кафедра иностранных языков для гуманитарных факультетов

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

Ул. Коцюбинского, 2, 58012, г. Черновцы, Украина

Аннотация. Освещена проблема метафорического мышления как способа концептуализации художественной действительности в романе Стивена Холла “The Raw Shark Texts”. Актуальность исследования обусловлена необходимостью расширения анализа коммуникативных особенностей художественного текста с иконическим компонентом. Главная цель статьи – проанализировать особенности поликодowości как формы художественной коммуникации, выяснить роль и функции метафоры как средства концептуализации действительности в поликодовом тексте романа.

С. Холл в полной мере использует возможности графики в тексте своего произведения, расширяя рамки романа до гетерогенной формы, объединяющей вербальные и иконические средства на содержательно-композиционном уровне. Сочетание в текстуальном поле произведения комплекса средств различных семиотических систем, включение в его вербальную структуру других компонентов, парадоксально не усложняет его восприятия, а наоборот, упрощает понимание текста, обогащает возможности его интерпретаций, дает реципиенту большую свободу для декодирования.

Текстоформирующая функция композиционной метафоры Холла заключается в способности быть развернутой на протяжении всего произведения, обозначаться в названиях глав, подкрепляться базовыми концептами (концептуальные метафоры) и поддерживаться в ходе сюжета (визуальные метафоры, образные общеязыковые и индивидуально-авторские метафоры). Воспроизводя особенности сенсорных механизмов и их взаимодействие с психикой, автору удалось уловить общее между

конкретными вещами и абстрактными понятиями, сопоставлять несравнимое. Такой подход позволяет рассматривать концептуальную метафору как структурную составляющую художественного произведения, акцентируя внимание на специфике метафорического конструирования новых реальностей. Всеохватность композиционной метафоры романа “The Raw Shark Texts”, со всеми составляющими (концептуальные, визуальные, образные метафоры), ее всепроникаемость и способность к раскрытию образов в пределах всего художественного произведения придает ему оригинальности, целостности во всей полноте вербально-визуальных средств.

Ключевые слова: Стивен Холл, поликодовый текст, композиционная метафора, невербальные средства, иконические образы, концептуализация.

METAPHOR AS A LITERARY DEVICE OF CONCEPTUALIZING REALITY IN POLYCODIC FICTION

Aliona Matiychak

orcid.org/0000-0002-8190-0427

amatiychak@gmail.com

Department of Foreign Languages for Humanitarian Colleges

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

2 Kotsiubynsky str. 58012, Chernivtsi, Ukraine

Abstract. The article highlights the problem of metaphorical thinking as a way of conceptualizing reality in Steven Hall’s fiction “The Raw Shark Texts”. The relevance of the study is due to the need to expand the analysis of the communicative features of the literary text with an iconic component. The main goal of the article is to analyze the features of the text polycoding as a form of artistic communication and to find out the role and functions of the metaphor as a means of conceptualizing reality in the polycodic text of the novel.

S. Hall makes full use of graphics possibilities in the text of his fiction, expanding the scope of the novel to a heterogeneous form, combining verbal and iconic means at the content-structure level. The combination of complex means of various semiotic systems, the inclusion of other components in the verbal structure of the text, paradoxically does not complicate its perception, but rather simplifies the understanding of the text, enriches the possibilities of its interpretation, gives the recipient more freedom for decoding.

The text-forming function of the Hall’s compositional metaphor is the ability to be expanded throughout the fiction text, indicated in chapter titles, reinforced by basic concepts (conceptual metaphors) and supported in the plot (visual metaphors,

primary and creative metaphors). Reproducing the features of sensory mechanisms and their interaction with the psyche, the author was able to grasp the common between concrete objects and abstract concepts, to compare the incomparable. This approach allows us to consider the conceptual metaphor as a structural component of the novel, focusing on the specifics of the metaphorical construction of new realities. The comprehensiveness of the compositional metaphor in the novel “The Raw Shark Texts”, with all its constituents (conceptual, visual, primary and creative metaphors), its pervasiveness and the ability to reveal images within the entire fiction text gives it originality, integrity in the entirety of all its verbal and visual means.

Keywords: Steven Hall, polycodic text, compositional metaphor, non-verbal means, iconic images, conceptualization.

References

- Anisimova, E. E. (2003). *Lingvistika teksta i mezhkul'turnaia kommunikatsiia (na materiale kreolizovannykh tekstov)* [Text linguistics and intercultural communication (on the example of creolized texts)]. Moscow : Akademiia, 128 p. (in Russian).
- Arnold, I. V. (1990). *Stilistika sovremennogo angliiskogo iazyka* [Stylistics of the modern English language]. Moscow : Prosveshchenie, 301 p. (in Russian).
- Valgina, N. S. (2003). Poniatie kreolizovannogo teksta [The notion of a creolized text]. *Teoriia teksta*. Moscow : Logos, pp. 192–194. (in Russian).
- Romaniukha, M. V. (2007). Osoblyvosti metaforychnoi nominatsii v anhlomovnoi finansovii terminologii [Peculiarities of metaphorical nomination in English financial terminology]. *Visnyk SumDU. Seriia “Filolohiia”*, no. 1, vol. 2, pp. 150–154. (in Ukrainian).
- Sorokin, Y. A. and Tarasov, E. F. (1990). Kreolizovannye teksty i ikh kommunikativnaia funktsiia [Creolized texts and their communicative function]. *Optimizatsiia rechevogo vozdeistviia*. Moscow : Vysshaia shkola, pp. 180–186. (in Russian).
- Srebrianskaia, N. A. (2013). Kreolizovannye khudozhestvennye teksty raznykh tipov znakovykh sistem [Creolized literary texts of different types of sign systems]. *Izvestiia VGPU*, no. 2 (261), pp. 213–216. (in Russian).
- Kharchenko, V. K. (1992). *Funktsii metafory. Lingvistika* [Functions of a metaphor. Linguistics]. Voronezh : Izd-vo Voronezh. un-ta, 86 p. (in Russian).
- Cherniavskaia, V. E. (2014). *Lingvistika teksta: Polikodovost', intertekstual'nost', interdiskursivnost'* [Text linguistics: polycode, intertextuality, interdiscourse]. Moscow : Direkt-Media, 267 p. (in Russian).

- Carrier, D. (2000). *The aesthetics of comics*. University Park : The Pennsylvania State University Press, 139 p
- Gibbs, R. W., Jr. (2008). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge; New York : Cambridge University Press, 564 p. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816802>
- Gibbs, R. W., Jr. and Steen, G. J. (eds.). (1999). *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam; Philadelphia : J. Benjamins, 225 p. <https://doi.org/10.1075/cilt.175>
- Hall, S. (2007). *The Raw Shark Texts*. New York : Canongate, 366 p. URL: <http://kat.ph/the-raw-shark-texts-steve-hall-t3478465.html> (accessed: 15 October 2019).
- Hayles, N. K. (2012). Transcendent Data and Transmedia Narrative: Steven Hall's "The Raw Shark Texts". *How We Think: Digital Media and Contemporary Technogenesis*. Chicago : The University of Chicago Press, pp. 199–220. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226321370.001.0001>
- Kress, G. and Van Leeuwen, T. (2006). *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. 2nd ed. London : Routledge, 312 p. <https://doi.org/10.4324/9780203619728>
- Lakoff, J. and Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago : Chicago University Press, 242 p.
- MacCormac, E. R. (1985). *A cognitive theory of metaphor*. Cambridge, Mass. : MIT Press, 254 p.
- Madsen, M. W. (2016). Cognitive Metaphor Theory and the Metaphysics of Immediacy. *Cognitive Science*, no. 40 (4), pp. 881–908. <https://doi.org/10.1111/cogs.12320>
- O'Halloran, K. L. (2004). *Multimodal Discourse Analysis: Systemic-Functional Perspectives*. London : Continuum, 252 p.
- Panko, J. (2011). Memory Pressed Flat into Text: The Importance of Print in Steven Hall's "The Raw Shark Texts". *Contemporary Literature*, vol. 52, no. 2, pp. 264–297. <https://doi.org/10.1353/cli.2011.0025>
- Pressman, J. (2009). The Aesthetic of Bookishness in Twenty-First-Century Literature. *Michigan Quarterly Review*, vol. XLVIII, iss. 4: Bookishness: The New Fate of Reading in the Digital Age. URL: <http://hdl.handle.net/2027/spo.act2080.0048.402> (accessed: 15 October 2019).
- Sweeney S. *Review of "The Raw Shark Texts", Steven Hall, 2018, December 3*. URL: <https://seamussweeney.net/2018/12/03/review-of-the-raw-shark-texts-steven-hall/> (accessed: 15 October 2019).
- Steen, G. J. (2002). Identifying Metaphor in Language: A Cognitive Approach. *Style*, vol. 36, no. 3: Cognitive Approaches to Figurative Language, pp. 386–406.

Suggested citation

Matyachak, A. (2020). Metafora iak instrument kontseptualizatsii khudozhn'oï diisnosti u polikodovomu teksti [Metaphor as a Literary Device of Conceptualizing Reality in Polycodic Fiction]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 101, pp. 191–208. (in Ukrainian). <http://doi.org/10.31861/pytlit2020.101.191>

Стаття надійшла до редакції 20.03.2020 р.

Стаття прийнята до друку 3.07.2020 р.